

LA PESCA A L'ESTARTIT

Conferència feta el dia 25 d'abril de 1997 a l'Estartit.

En primer lloc vull agrair als responsables del Museu del Montgrí i del Baix Ter l'oportunitat que m'han donat de venir a l'Estartit i parlar del món de la pesca. Encara que és aquest el títol de la xerrada, jo no sóc un especialista amb la pesca local i, per tant, allò que puc aportar és una visió global, sintètica, del que ha passat en aquest món en els últims temps. En aquest sentit, em sembla que l'Estartit és un exemple de la transformació que ha viscut la pesca a la Costa Brava i miraré de demostrar-ho.

Carrer de Vora Mar de
l'Estartit als anys 30.
(Foto V. Fargnoli).

Arribats en aquest punt vull aclarir que l'esperit d'aquesta xerrada és el de suscitar l'intercanvi d'idees, la de suggerir respostes, provocar preguntes, el de reflexionar plegats i d'aconseguir la participació de la gent.

Les meves fonts d'informació han estat els treballs de M. Audvert, *L'Estartit i les Medes*, d'Yvette Barbaza, *El paisatge humà de la Costa Brava*, així com documentació que guarda el Museu de la Pesca, a Palamós, i el testimoni oral, valuósíssim, dels pescadors, autèntics protagonistes d'aquesta història, que

ens volen explicar la manera de viure a mar en els anys de la seva joventut.

Quan vaig començar a preparar aquests apunts, vaig fer-ho pensant en la gent que agafaria aquestes paraules, gent de mar ben segur la majoria, a la qual poca cosa podia jo explicar. Em semblava, però, que l'ofici de pescador és més que una feina, és una forma de viure, una manera dura i franca d'encarar-se a la natura i que això té un valor. Pensava que, en treballar, hom pot preocupar-se per la calada, el carés del temps o el preu del peix i no és conscient que allò que fa ho feia també potser el seu pare i el seu avi i que la seva feina es basa en els coneixements i habilitats que li han llegat els seus avantpassats. Potser no s'adona que és hereter d'una tradició molt viva que cal valorar. Aquesta potser és una mica la nostra aportació, la de posar en valor el món dels nostres pescadors i és des del respecte als sabers d'aquests homes i dones que goso parlar de la pesca a l'Estartit.

Barca de pescadors de
l'Estartit. Any 1918.
(Foto V. Fargnoli).

La pesca és aquesta activitat bàsica que exemplifica molt bé la relació entre l'home i la mar. És un comportament tècnic fonamental, juntament amb la cacera i la recol·lecció, que a diferència d'aquestes, ha esdevingut una activitat econòmica important. És una activitat estretament supeditada als imperatius del medi, a les condicions meteorològiques i a les variacions imprevisibles de l'equilibri biològic marí. Aquesta dependència al medi, aquesta necessitat d'adaptar-se a una mar i a una terra dures i pobres, explica en bona part les característiques de la pesca a la Costa Brava.

Els antics ja explotaven aquest mar, per a la pesca i la navegació. Sembla ser que és en època medieval que es fixen els sistemes de pesca tradicionals que donen un estil de vida del pescador-pagès. Un estil de vida que va durar fins que la pesca va exigir una dedicació total per part d'aquells que la practicaven. Certament, fins a la irrupció de la pesca d'arrossegament amb el sistema de la vaca, per part de pescadors vinguts d'altres punts de Catalunya, de la costa tarragonina sobretot, el pescador d'aquí no vivia exclusivament de la mar. Vivia perfectament adaptat al medi, en la qual la pesca era l'activitat principal i el conreu de la vinya, l'olivera o l'horta li assegurava la subsistència. La pesca tenia un caràcter temporal i polivalent, amb una diversitat de tècniques i d'instruments de pesca impressionant, lligada a l'escassetat. D'aquí es passa, en un procés ràpid que podem situar en el primer terç d'aquest segle, a una pesca intensiva, especialitzada, que demana fortes inversions i es troba concentrada en uns quants ports, els millors dotats i els més ben comunicats. L'Estartit, un poble pescador, viu i pateix aquest procés i arriba als nostres dies amb una activitat pesquera testimonial, residual.

A Catalunya, en el període 1908-1914 es van treure de la mar entre 5.000 i 6.000 tones de peix. A la dècada que va de 1940 al 50, les captures es van multiplicar fins arribar a les 30.000 tones. L'augment espectacular del nombre d'embarcacions i sobretot l'augment de la potència dels motors i de l'eficàcia extractiva explica aquesta explotació espectacular dels recursos pesquers a Catalunya.

Els sistemes de pesca tradicionals, el bou, l'encesa, el palangre, l'art de platja, les armellades, van començar a donar pas a sistemes de pesca que, basats en els mateixos principis, oferien molts avantatges per a imposar-se.

En el camí entre les parelles del bou i la vaca es va trasbalsar tot i en el pas de l'encesa a la teranyina va acabar per imposar-se un nou model pesquer, l'industrial que tenim avui dia.

Cap al 1910-1912 comencen a instal·lar-se teranyines a Catalunya. La pesca tradicional del peix blau es practicava amb les xarxes de sardinals i amb el bolig o encesa. Dos foren els canvis a principis de segle: primer, la substitució de la crema de

llenya per a produir la llum ,que havia d'atreure les moles de peix, pels llums d'acetilè, de carbur. El segon, decisiu, és la innovació de la xarxa giratòria, d'encerclament, que allibera el pescador de la dependència al litoral a la qual el sotmetia el bolig. Les embarcacions naveguen igual, a rem i vela.

Cap el 1912 s'instal·la la primera teranyina a Blanes. L'any següent es pesca així també a Lloret. Pel 1925 es fa a Sant Feliu de Guíxols una teranyina equipada amb un motor de benzina, adaptat als usos marins. Ben aviat totes aquestes embarcacions es doten de motors de benzina

Pel 1926 apareix a l'Estartit la primera teranyina, de 52 pams, construïda expressament i dotada d'un motor de benzina. Segons Joan Sala i Joan Domènech en l'obra *La pesca*, dels Quaderns de la Diputació de Girona, a l'Estartit la teranyina arriba cap al 1934 i citen com a primer armador el patró Batista, i després se n'afegiren dos més. Passada la Guerra Civil, aquesta pesquera va agafar entitat i en un moment d'apogeu se'n comptabilitzaren catorze, d'entre 35 i 40 pams d'eslora. A partir dels 50, la pesca del peix blau a l'Estartit perd importància fins a quedar-ne tres que acabaren per desaparèixer el 1970.

Arreglant les xarxes a la platja de l'Estartit.

De les setze teranyines del 1950 es passa a sis el 1956 i tres anys després només en queden tres. Cal fer notar que és a l'entorn dels cinquanta quan aquestes embarcacions comencen a substituir els motors lleugers, de benzina, pels dièlsels (Pegaso, Barreiros, etc.). Sigui l'any 1926, segons testimonis, o el 1934,

el que és clar és que la pesca de l'anxova i la sardina amb teranyina va tenir, al poble, una durada ben curta, però molt menys, com veurem, que la que va resistir la pesca al bou.

Més van aguantar les fabriquetes de salaó ja que se'n troben censades un parell encara el 1959. L'Escala va guanyar el pols de força en concentrar una important flota d'embarcacions dedicades a la pesca del peix blau.

Rentant barrils per a l'anxova. Any 1950. (Foto E. Massaguer).

Segons Audivert, la pesca al bou, a la parella, va entrar a l'Estartit l'any 1875, importada de pobles de més a garbí de Barcelona. És possible que així hagi estat perquè, per altra banda, sabem que el 1878, pescadors de Sant Feliu de Guíxols, l'Escala, Calella de Palafrugell i l'Estartit obtenen llicència per a la pesca d'arrossegament. Segons el mateix autor, al final del segle XIX hi havia quinze parelles que pescaven. Des del 1910 ja havien arribat "caleros", gent de la Cala (Ametlla de Mar) tot pescant a la parella. Ben aviat s'havien adonat de les bones condicions de la zona per pescar amb un sistema que exigia vent.

Cap al 1924 però, s'aplica el dispositiu Vignerón-Dahl, les "portes", artefactes que permeten l'obertura de l'art que és arrossegat sense la participació d'una segona embarcació. Ens han dit que durant un temps curt es va pescar a la vela però amb portes. Aquesta pràctica va derivar ben aviat cap a la vaca amb la proliferació de l'ús dels motors semidièsel o d'olis pesats. Les embarcacions de fora, més quillades, muntaren motors grans i

pesats que convertiren en impossible les operacions d'avarar i treure a la platja, segons el sistema tradicional d'oferir refugi als bastiments. L'èxit de la vaca va ser fulminant. Les veus d'aquells que s'oposaren a la introducció del sistema per part de nousvinguts s'ofegaren davant l'evidència. Les parelles de l'Estartit desapareixeren abans de despuntar la dècada dels trenta. Entre les portes i els motors, la pesca d'arrossegament té cada vegada menys dependència a les condicions climàtiques; només demana seguretat per a la barca, cada vegada més gran, i facilitat de vendre el peix. Els pobles mariners sense port es queden en franc desavantatge.

Pel 1927, Emerencià Roig, en el seu llibre *La pesca a Catalunya*, afirma que a l'Estartit es pesca al bou, al palangre i als tresmalls, sobretot. Aquest mateix any el poble acull vaques, però dos anys després pleguen les últimes parelles estartidenques.

L'art de platja va quedant obsolet arreu de la Costa Brava i aquí es practica regularment fins al 1932.

El quadre següent ens il·lustra amb dades el procés que varen viure les famílies pescadores de l'Estartit, que de ser un punt important en la pesca del bou sobretot va acabar quasi desapareixent del mapa pesquer gironí..

Nombre de pescadors

	L'Estartit	Palamós
1910	—	32
1924	—	49
1930	140	—
1940	101	—
1950	93	—
1955	—	357
1960	59	300

L'Estartit

1946	1959	1990
89 mariners 20 patrons 109 pescadors	122 pescadors	15 pescadors
68 embarcacions	55 embarcacions 25 a rem 30 a motor: 8 de 10HP = 80 HP 22 barques= 73 HP Total: 153 HP => 5 HP/barca motoritzada < 3 HP/barques totals	38 barques

Segons dades del Ministerio de la Gobernación, Dirección General de Arquitectura, pel que fa al 1946, segons la Delegación Nacional de Sindicatos del 1959 i la Memòria de la Comissió de Ports de Catalunya i la Direcció General de Pesca Marítima de la Generalitat de Catalunya proporcionen la informació referent al 1990.

Aquest darrer quadre, que dóna idea del procés de desaparició de la pesca professional en poc més de quaranta anys que ha sofert el poble, s'entén millor si el posem al costat de l'anterior, en el qual apareix el nombre de pescadors, i ens fixem que 55 embarcacions del 1959 es relacionen amb 122 pescadors, encara que el 1960 Ivette Barbaza en troba només 59. Sembla que les dues xifres no quadren però, de totes maneres, la comparació del nombre d'embarcacions i la seva potència que té el port de Palamós és força il·lustratiu: l'Estartit té 55 embarcacions i Palamós, 56 (només si sumem les 42 vaques i les 14 teranyines), però a un nombre semblant de barques la potència que correspon a aquestes últimes és de 2.852 HP, la qual cosa dóna una mitjana de 50 HP per unitat.

És evident que la correlació de forces s'havia invertit en poc temps. La pesca havia perdut pes específic a l'Estartit, també a

Calella de Palafrugell o a Tossa i Lloret i els ports de Blanes, Palamós i Roses se'n beneficiaven. L'existència d'una infraestructura portuària adequada, uns mercats locals i regionals ben interrelacionats, amb comunicacions relativament fàcils i una conjuntura favorable que permetia disposar de mà d'obra permeten que una activitat com la pesquera es desenvolupi i consolidi en aquestes darreres poblacions.

Ara bé, en aquesta relació corresponent al 1990, cal dir que davant de les 38 barques pescadores, que fan un total de 79 TRB, l'Estartit és la base de 1.771 embarcacions dedicades a l'esport i l'esbarjo nàutic, amb un total de 4.101 TRB. El turisme, atret pels bons recursos naturals del poble, és una nova riquesa que deu al mar la seva existència.

El moll dels pescadors i el
local de reunió dels
pescadors de l'Estartit a
l'actualitat. (Fotos eAntoni
Roviras).

Per concloure, podem dir que la manera de viure del pescador estartidenc era el tipus pescador-pagès, de pràctica temporal de

la pesca, a la qual limitaven amb vedes, de dedicació no completa al mar i en poc temps es va passar, amb les teranyines i les vaques, a una pesca de caràcter industrial, que demanava fortes inversions, una dedicació completa i un refugi segur i ben comunicat per a les embarcacions i per al seu producte. Llavors, l'Estartit no tenia port i, tot i tenir uns bons caladors, va perdre els seus pescadors. Els que queden han d'usar tots els seus sabers per treure el profit del mar, l'explotació del qual ja no té forma de peix fregit sinó de platja, embarcacions de fibra i immersions programades. És una altra pesquera.

Miquel Martí i Llambrich

Director del Museu de la Pesca
Palamós